

Når levetidskløften sætter pensionssystemet under pres

Af Svend E. Hougaard Jensen*

Danmark har et velfungerende pensionssystem, og derfor bør man værne om dets grundlæggende mekanismer. Alligevel er der gode argumenter for dels at dæmpe stigningstakten i den automatiske forhøjelse af folkepensionsalderen, dels at imødegå ulighed i levetid gennem en mere lempelig adgang til tidlig tilbagetrækning for udsatte grupper.

Pension er blevet et centralt tema i valgkampen, og alle tre regeringspartier har nu fremlagt deres egne forslag. Bag de politiske udspil ligger et mere grundlæggende spørgsmål: Kan det danske pensionssystem i sin nuværende form håndtere de demografiske, økonomiske og sociale udfordringer, der allerede er begyndt at vise sig – og som vil præge fremtidens arbejdsmarked og velfærdssamfund?

Det danske pensionssystem hviler på to søjler: dels en grundsikring gennem de skattefinansierede pensioner og ATP, dels de opsparingsbaserede arbejdsmarkedspensioner. Grundsikringen består især af folkepensionen, som er designet til at modvirke økonomisk fattigdom blandt de ældre. Arbejdsmarkedspensionerne bidrager til, at den samlede indkomst som pensionist står i et rimeligt forhold til den tidligere indkomst som erhvervsaktiv. Mere individuelle behov kan dækkes via privattegnede pensionsaftaler. Tilsammen udgør ordningerne et system, der både garanterer et minimumsniveau for alle og giver den enkelte mulighed for at gå på pension uden et markant fald i levefod.

Navnlig to reformer har været afgørende for, at pensionssystemet i dag betragtes som en succeshistorie. Fælleserklæringen fra 1987 udvidede arbejdsmarkedspensionerne markant og lagde grundstenen til den brede opsparing, som i dag kendetegner det danske arbejdsmarked. Velfærdsaftalen fra 2006 kobledes pensionsalderen til den stigende levealder og sikrede dermed en mere holdbar finansiering. Begge reformer har fået ry som guldæg for dansk økonomi.

Takket være Fælleserklæringen er den samlede pensionsopsparing i Danmark i dag mere end dobbelt så stor som landets BNP. Det er højere end i noget andet land. Arbejdsmarkedspensionerne er stadig under opbygning, og i løbet af det kommende årti vil udbetalingerne fra disse ordninger udgøre hovedparten af danskernes samlede pensionsindkomst. Udviklingen betyder, at pensionssystemet bevæger sig i en mere "privat" retning, hvilket aflaster de offentlige finanser i en tid, hvor stigende udgifter til blandt andet forsvar og grøn omstilling lægger pres på budgetterne. Mange andre lande, hvor de skattefinansierede pensioner fylder langt mere, skeler derfor til Danmark med både stor interesse og en vis misundelse.

Velfærdsaftalen blev indført for at håndtere den stigende levetid i Danmark. Over de seneste 20 år er danskernes levetid i gennemsnit vokset med næsten ét år hvert fjerde år, og fremskrivninger peger på, at

---

* Svend E. Hougaard Jensen, ph.d., professor i økonomi og leder af Pension Research Centre (PeRCent) på CBS samt non-resident fellow ved Bruegel. P.t. medlem af ekspertgruppen om pensionsreform i Grønland. E-mail: shj.eco@cbs.dk.

denne udvikling vil fortsætte. Aftalen, som blev vedtaget af et bredt flertal i Folketinget, bygger på princippet om, at folkepensionsalderen stiger i takt med levetiden, så hver årgang kan forvente 14,5 år på folkepension, når systemet er indfaset. Det har skabt en økonomisk robust model, men også en debat om, hvorvidt princippet kan fastholdes i en tid med stor og voksende ulighed i helbred og levetid.

Når pensionsalderen sættes op, skal det meldes ud 15 år i forvejen, og Folketinget tager stilling til reguleringen hvert femte år. Et flertal i Folketinget vedtog i maj 2025, at folkepensionsalderen hæves til 70 år fra 2040. Hidtil har der været tværpolitisk konsensus om Velfærdsaftalen, men dette kan være ved at ændre sig. Efter den seneste regulering i maj 2025 meldte Socialdemokratiet ud, at det var sidste gang, partiet med sikkerhed ville støtte en 1:1-regulering af pensionsalderen i takt med ændringer i den gennemsnitlige levetid. Flere partier – både til højre og venstre i det politiske landskab - har ligeledes udtrykt forbehold med hensyn til, hvordan Velfærdsaftalen skal udmøntes fremover.

Den stigende skepsis hænger i høj grad sammen med den implicite antagelse i Velfærdsaftalen om ”sund aldring”, altså at flere leveår også indebærer tilsvarende flere gode år på arbejdsmarkedet. Men er det realistisk at forvente, at en 70-årig i 2050 har samme arbejdsevne som en 65-årig i dag? Næppe. Både i sundhedsfaglige og politiske kredse er der derfor kommet øget fokus på kvaliteten af de ekstra leveår. WHO vurderer som tommelfingerregel, at kun omkring tre fjerdedele af de ekstra leveår tilbringes i godt helbred.

Indtil videre er der ikke tegn på, at det øgede fokus på sundhed og helbred har haft nævneværdig negativ betydning for tilbagetrækning og arbejdsudbud. Den voksende levetid gennem de seneste årtier har i høj grad været ledsaget af et tilsvarende højere arbejdsudbud. Det markerer et tydeligt brud med udviklingen i 1980'erne og 1990'erne, hvor levetiden steg, mens tilbagetrækningsalderen faldt i store dele af OECD. Uanset om forklaringen skal findes i reformer, konjunkturer eller andre forhold, peger udviklingen på, at længere levetid i praksis kan omsættes til flere år på arbejdsmarkedet. Set fra et samfundsøkonomisk perspektiv er det et positivt tegn.

Imidlertid har debatten om tilbagetrækning fået ny næring i takt med den stigende opmærksomhed på ulighed i levetid. Det er veldokumenteret, at der både i Danmark og internationalt findes betydelige forskelle i befolkningens levetid. At kvinder i gennemsnit lever længere end mænd, har længe været kendt. Men også socioøkonomiske forhold som uddannelse, job, indkomst og generel velstand spiller en afgørende rolle for, hvor mange år man kan forvente at leve. I USA er forskellene særligt markante: Mænd i den rigeste femtedel lever i gennemsnit næsten femten år længere end mænd i den fattigste femtedel, mens forskellen for kvinder er på ca. ti år.

I Danmark viser et nyere studie, at forskellen i levetid mellem den højeste og laveste indkomstgruppe i 2023 var 10,9 år for mænd og 7,3 år for kvinder. Tilsvarende viser tal fra Danmarks Statistik, at mens en 30-årig mand, som alene har et grundskoleforløb bag sig, kan forvente at blive 76,1 år, kan en 30-årig

mand med lang videregående uddannelse forvente at blive 83,7 år, svarende til en forskel på 7,6 år. Længden af vores uddannelse er således i høj grad afgørende for, hvor gamle vi kan forvente at blive.

Når forskellene i levetid mellem socioøkonomiske grupper er så store, bliver det også mere problematisk at knytte pensionsalderen til den *gennemsnitlige* levetid. Levetidsindeksering af pensionsalderen kan i praksis betyde, at personer med kortere levetid kommer til at finansiere længere pensioner for dem, der lever længere. I så fald er vi *de facto* på vej mod et regressivt pensionssystem, selv om det danske pensionssystem er progressivt i sit grunddesign: Personer med lavere socioøkonomisk status betaler mindre i skat gennem deres arbejdsliv – og får, i kraft af at folkepensionen aftrappes efter indkomst og formue, mere udbetalt som pensionister. Umiddelbart ville man derfor forvente, at det offentlige pensionssystem omfordeler fra dem med høje indkomster til dem med lave.

Der tegner sig imidlertid et andet billede, hvis man vurderer dette i et dynamisk perspektiv og i stedet ser på den såkaldte implicite offentlige pensionsformue (IOP). Denne beregnes som nutidsværdien af de fremtidige pensionsydelse, man kan forvente at modtage, fratrukket de bidrag, man betaler. Man ville forvente, at personer med høj socioøkonomisk status har en lavere IOP end personer med lav socioøkonomisk status, fordi de både bidrager mere gennem skatter og typisk modtager færre offentlige pensionsydelse efter tilbagetrækning.

Denne logik udfordres imidlertid af de voksende forskelle i levetid. Personer med høj socioøkonomisk status lever længere og modtager derfor ydelse i flere år. Det betyder, at deres IOP i praksis kan være højere end for personer med lavere socioøkonomisk status. Nyere dansk forskning peger på, at stigende ulighed i levetid reducerer pensionssystemets omfordelende kraft betydeligt. Beregninger af IOP viser, at mænd i middelklassen faktisk ender med en større IOP end personer med lavere socioøkonomisk status, mens kun den mest velstillede del af befolkningen ligger lavere.

Pointen her er, at når levetiden udvikler sig forskelligt på tværs af socioøkonomiske grupper, kan det underminere de offentlige pensioners omfordelende formål og i værste fald gøre pensionssystemet regressivt. Hvis kløften i levetid fortsætter med at vokse, vil den omfordelende effekt gradvist blive udhulet. Det korte af det lange er, at ulighed i levetid forplanter sig til pensionssystemet.

Hvad stiller vi op med dette? Grundlæggende er der to centrale håndtag, man kan dreje på. Det første handler om selve indekseringsfaktoren: I hvor høj grad skal en stigning i den forventede, gennemsnitlige levetid slå igennem på pensionsalderen? I dag er der fuldt gennemslag, hvilket indebærer, at længere levetid ikke omsættes til et længere otium som folkepensionist. Tværtimod betyder det, at selve pensionisttilværelsen kommer til at udgøre en mindre del af voksenlivet. Beregninger viser, at denne andel i Danmark falder fra omkring 30 procent for de nuværende pensionister til blot 22 procent for de nyfødte årgange. Og det stopper ikke her: Det medfører også færre sunde år som pensionist. Det er derfor ikke

overraskende, at flere har foreslået at sænke indekseringsfaktoren — for eksempel til to tredjedele, sådan som man allerede har gjort i både Finland og Holland.

Her skal man dog være opmærksom på et væsentligt aber dabei. En lavere indekseringsfaktor vil alt andet lige lægge pres på de offentlige finanser. For at tydeliggøre dilemmaet kan man spørge, hvad konsekvenserne ville være, hvis ordningen helt blev afskaffet, og pensionsalderen fra 2040 blev fastfrosset på 70 år. I basisscenariet med uændret levetidsindeksering har Finansministeriet beregnet den finanspolitiske holdbarhedsindikator (HBI) til 1,3 pct. af BNP. Hvis pensionsalderen derimod fastfryses på 70 år fra 2040, falder HBI til -1,0 pct., svarende til et hul på 29 mia. kr. i 2025-priser. Et sådant scenarie er ikke finanspolitisk holdbart. For at sikre holdbarheden vil der derfor skulle gennemføres permanente tiltag, der hvert år styrker de offentlige finanser med 29 mia. kr.

Det andet håndtag handler om at adressere ulighed i levetid ved at give kortuddannede og nedslidte mulighed for tidligere tilbagetrækning. Hvordan gør man det? I 2019 blev en række partier enige om at indføre seniorpension, en ordning der skulle give nedslidte mulighed for at trække sig tidligere tilbage. Aftalen indeholdt et kontroversielt element: krav om visitation. Et centralt stridspunkt er derfor, om seniorpension skal være en rettighed, eller om man først kan modtage ydelsen efter visitation.

Mens visitation kan være vigtig for at forhindre misbrug, kan den virke intimiderende for ansøgere, og sagsbehandlingen risikerer at blive administrativt tung. Det peger på, at behovet for visitation kan aftrappes i takt med, at ansøgere nærmer sig den normale pensionsalder, hvor omkostningen ved eventuelt misbrug er lavere.

Hvis man helt vil undgå visitation, er det naturligt at foreslå en model, hvor tildelingen i stedet baseres på, hvor mange år man har været på arbejdsmarkedet. En sådan model for tidligere tilbagetrækning for personer med lang tilknytning til arbejdsmarkedet blev indført i august 2021 under navnet tidlig pension eller Arne-pension. Denne giver mulighed for at gå op til tre år tidligere på pension, hvis man har haft et arbejdsliv på mindst 45 år.

Aftalen bygger på en implicit antagelse om, at mange år på arbejdsmarkedet er ensbetydende med nedslidning. Det er dog ikke givet, at tildelingen af Arne-pension faktisk går til personer, der er nedslidte. Nyere forskning fra Tyskland peger på, at denne metode kan føre til dårlig målretning. Personer med lange arbejdskarrierer har ofte bedre helbred og højere forventet levetid, mens dem med kortere karrierer typisk har det modsatte. Derfor kan regler, der alene bygger på anciennitet, risikere ikke at nå dem, der har størst behov for en tidlig tilbagetrækningsmulighed.

Aftalen indeholder en vigtig bestemmelse om, at tidspunktet for, hvornår tidlig pension kan tilbydes, reguleres i takt med stigningen i folkepensionsalderen i henhold til velfærdsaftalen. Dermed er det fastlagt, at muligheden for tidligere tilbagetrækning eksisterer samtidig med, at levetidsindeksering af

folkepensionsalderen fortsætter. Dette er vigtigt, for velfærdsaftalen er som nævnt central for holdbarheden i dansk økonomi.

Det bør også nævnes, at ulighed i levetid ikke opstår ud af det blå. I stedet for blot at forudsætte et højt og stigende niveau for denne ulighed kan man samtidig arbejde for at reducere den gennem kampanjer for sundere levevis og en styrket indsats mod nedslidning. Den teknologiske udvikling kan også bidrage til mindre nedslidning i de kommende år; brolæggerfaget er et eksempel på et område, hvor arbejdsmiljøet allerede er blevet markant forbedret.

Uanset hvilken model der vælges for tidlig tilbagetrækning, er der dog en reel risiko for, at presset på arbejdsmarkedet og de offentlige finanser vil stige. Derfor bør aftaler om tidligere tilbagetrækning samtidig adressere, hvordan man kan motivere personer med arbejdssevnen i behold til at udskyde tidspunktet for deres tilbagetrækning.

Summa summarum: Det danske pensionssystem hører til blandt de bedste i verden, og det er derfor vigtigt, at man ikke gambler med dets grundlæggende mekanismer. Det gælder især levetidsindekseringen af pensionsalderen, som er et af de mest veldokumenterede og effektive redskaber til at udskyde tilbagetrækning, øge arbejdsudbuddet og dermed styrke systemets langsigtede holdbarhed.

Når det er sagt, kan der være gode grunde til at sænke indekseringsfaktoren en smule. Et muligt mål kunne være at sigte efter et mere stabilt forhold mellem år på arbejdsmarkedet og år som pensionist. Det kan man sikre ved, at en stigning i den forventede levetid på ét år kun får lov at slå igennem på pensionsalderen med to tredjedele.

Samtidig er det afgørende, at det samlede pensionssystem fortsat nyder bred opbakning – både i befolkningen og på tværs af et solidt politisk flertal i Folketinget. Spørgsmålet om social retfærdighed i lyset af stigende ulighed i levetid spiller her en central rolle. En mere lempelig adgang til tidlig tilbagetrækning for nedslidte fremstår derfor som et vigtigt element i den fremtidige justering af pensionssystemet. Om det skal ske gennem ændringer af Arne-pensionen, seniorpensionen eller via en tredje model, må politikerne tage stilling til.